

Shaxlo MIRZAYEVA,
Shahrisabz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi
E-mail: hulkarrajabova@gmail.ru

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori Sh.Norova taqrizi asosida

RAQAMLI TA'LIM SHAROITIDA TALABALARNI KASBIY-PEDAGOGIK FAOLIYATGA TAYYORLASHNING TEKNOLOGIK MODEL

Annotatsiya

Mamlakatimiz ta'lim sohasida yuz berayotgan o'zgarishlar, yangi qabul qilingan qonun va farmoyishlar jamiyatimiz ravnaqiga ijobiy ta'sir qilmoqda. Ular mamlakatning intellektual salohiyatini oshirish, davlat ta'lim standarti talablariga javob bera oladigan, yetuk, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. Malakali kadrlar tayyorlashning muhim omillaridan biri ta'lim sifati va samaradorligini oshirishdan iborat. Maqolada ham ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda zamonaviy ta'lim metodlari, shakl va vositalari, o'yin texnologiyalari, muammoli, xususan, mustaqil ta'lim muhim o'rin tutishi mulohaza qilinadi.

Kalit so'zlar: O'yin texnologiyalari, ta'lim sohasi, shakl va vositalar, ta'lim-tarbiya jarayoni, mustaqil fikrlash, kasbiy-pedagogik faoliyat, usul.

TECHNOLOGICAL MODEL OF PREPARING STUDENTS FOR PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL ACTIVITY IN DIGITAL EDUCATION

Annotation

The changes taking place in the field of education in our country, newly adopted laws and decrees have a positive impact on the development of our society. They are an important factor in increasing the intellectual potential of the country, training mature, competitive personnel who can meet the requirements of the state educational standard. One of the important factors in training qualified personnel is improving the quality and efficiency of education. The article also considers the important role of modern educational methods, forms and means, game technologies, problem-based, in particular, independent education in improving the quality and efficiency of education.

Key words: Game technologies, field of education, forms and means, educational and educational process, independent thinking, professional and pedagogical activity, method.

ТЕХНОЛОГИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНО- ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Изменения, происходящие в сфере образования в нашей стране, вновь принятые законы и постановления оказывают положительное влияние на развитие нашего общества. Они являются важным фактором повышения интеллектуального потенциала страны, подготовки зрелых, конкурентоспособных кадров, соответствующих требованиям государственного образовательного стандарта. Одним из важных факторов подготовки квалифицированных кадров является повышение качества и эффективности образования. В статье также рассматривается важная роль современных методов, форм и средств обучения, игровых технологий, проблемного, в частности, самостоятельного обучения в повышении качества и эффективности образования.

Ключевые слова: Игровые технологии, сфера образования, формы и средства, образовательный и воспитательный процесс, самостоятельное мышление, профессионально-педагогическая деятельность, метод.

Kirish. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi PF-5847-sonli Farmoni asosida "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"ga ko'ra mamlakatdagi oliy ta'lim muassasalarining 85 foizi 2030 yilgacha bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tishi rejalashtirilgan. Kredit-modul tizimida auditoriya va mustaqil ta'lim soatlari nisbati o'rtacha 40/60 foizni tashkil etadi [1]. Ta'lim-tarbiya jarayonida talabalar mustaqil ta'limini tashkil etish masalasini tahlil etish va ishlab chiqishga zamonaviy nuqtai nazardan yondashish, uning samarali metod, shakl hamda vositalaridan foydalanishga e'tibor qaratish bugungi kunning talabidir.

Mamlakatimiz pedagog olimlaridan P.T.Magzumov, N.A.Muslimov, U.N.Nishonaliyev, N.Sayidahmedov, A.R.Xodjaboev va boshqalar shug'ullanganlar, ular o'z tadqiqotlarida talabalarni kasbiy-pedagogik faoliyatga

tayyorlashning tashkiliy va metodik asoslari borasida fikr yuritganlar.

Pedagog olim N.A.Muslimovning "Kasb ta'limi o'qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari" mavzusidagi doktorlik dissertatsiyasida talabalarning mustaqil ta'lim olishiga alohida e'tibor qaratilgan. Unda talabalar tomonidan bilimlarni o'zlashtirishda mustaqil ta'lim olish, ya'ni avtoidaktika (avtoidaktika-o'z-o'zini o'qitish va avtonomlik) tamoyillari hamda tashkiliy-metodik shartlari o'rganilgan [9].

D.Ximmataliev va boshqalar tomonidan tayyorlangan "Development Of The Pedagogical (Educational) Cluster In The Regional Educational Space" nomli maqolada pedagogik (ta'lim) klasterini rivojlantirish konsepsiyasini shakllantirish, uni shakllantirishning asosiy bosqichlari bayon etilgan. Shuningdek, klaster integratsiyasi ishtirokchilari o'rtasidagi

o'zaro ta'sir mexanizmlari, pedagogik rivojlanishni boshqarish tizimi yoritib berilgan.

O.B.Berdieva geometriya ta'limida talabalarning mustaqil ishlash ko'nikma va malakalarini shakllantirish metodikasi [2], O'.N.Sultonova fizikadan talabalarning mustaqil o'quv faoliyatini tashkil etish metodikasi, Sh.Sharipovning talabada ixtirochilik ijodkorligini shakllantirishning pedagogik asoslari, Sh.Yunusovning talabalarning mustaqil o'quv faoliyatini shakllantirish, Z.Nishonovning mustaqil ta'lim shakllari haqidagi tadqiqotlarida ko'rib chiqilgan.

OTMning o'quv jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etilishi bilan o'quv jarayonini takomillashtirish va talabalar kasbiy-pedagogik faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirishning texnologik modelini ishlab chiqish vazifasi paydo bo'ldi.

Model – sxema, fizik tuzilmalar, ramziy shakllar yoki formulalar ko'rinishida sun'iy ravishda yaratilgan namuna bo'lib, ular o'rganilayotgan ob'ektga (yoki hodisaga) o'xshash bo'lib, tuzilishini, xususiyatlarini soddaroq va qo'polroq ko'rsatadi va takrorlaydi.

Raqamli texnologiyalar quyidagi didaktik imkoniyatlarga ega: ochiqlik, moslashuvchanlik. Multimedia - matn, animasiya, grafik va tovush kabi bir nechta ma'lumotlarning bir mahsulotdagi kombinatsiyasi, bu bir vaqtning o'zida inson idrokining bir nechta kanallariga bir vaqtning o'zida ta'sir qilish imkonini beradi, o'rganish tsiklining to'liqligi (yaxlitligi) va uzluksizligini ta'minlaydi.

OTMning o'quv jarayonida raqamli texnologiyalar yordamida talabalarning kasbiy-pedagogik faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirishning ishlab chiqilgan texnologik modeli ushbu resurslarning quyidagi turlarini o'z ichiga oladi:

1. Raqamlashtirilgan ta'lim tizimi (RTT) – yangi ma'lumotlarni taqdim etish, o'zlashtirish ko'nikma va malakalarini, oraliq va yakuniy test sinovlarini o'tkazish uchun mo'ljallangan, o'quv dasturining o'zi uchun ham, o'rganilayotgan fan uchun ham ishonchli yordam tizimiga ega bo'lgan kompyuter pedagogik dasturiy vosita.

2. Elektron - darslik (ED) - raqamli ma'lumotni o'z ichiga olgan gipermatnli hujjat; o'quv nazariy materiali, lug'at, amaliy ish mavzulari, fan bo'yicha topshiriqlar va uni o'rganish bo'yicha tavsiyalar hamda test topshiriqlaridan tashkil topgan. Elektron darslikning asosiy xususiyatlariga quyidagilar kiradi: material taqdimotining to'liqligi va uzluksizligi, raqamli texnologiyalar vositalaridan foydalangan holda ishning yangi didaktik sxemalarini amalga oshirish, raqamli texnologiyalaridan kompleks foydalanish, navigatsiya imkoniyatlari.

Raqamli texnologiyalardan foydalanadigan ishbilarmonlik o'yinlari ikkita jihat bilan bog'liq bo'lgan o'qituvchining minimal aralashuvini talab qiladi:

1. O'yin jarayonida, ko'pchilikning fikriga ko'ra, uning ishtirokchilari motivatsion-maqсадli sohani natijaviy faoliyatdan jarayoniy komponentga o'tkazadilar. Shu sababli, o'quv jarayonida ishbilarmonlik o'yinidan samarali foydalanishning eng muhim sharti "hissiy jozibadorlikni, faollikni saqlab qolish bilan birga, faoliyatning bilvosita mahsulotidan to'g'ridan-to'g'ri mahsulotlarga o'tishni ta'minlash, ya'ni o'quvchilar tomonidan o'z faoliyatining maqsadi sifatida qabul qilinadi".

2. Boshqarish va sozlash turli xarakterga ega bo'lishi mumkin. Xatolarni tahlil qilish o'yinning keyingi jarayoni uchun ahamiyatiga qarab, kompyuter dasturi xabarlar asosida talabalarning o'yin faoliyatining turli daqiqalarida amalga oshirilishi mumkin. Kompetentli o'qituvchi joriy nazoratning pedagogik maqsadga muvofiqligini to'g'ri baholashi va talabalar faoliyatini to'g'rilashi kerak.

5. Multimedia taqdimoti ko'rsatilgan ma'lumotlarning vizualligi tufayli o'qituvchi va talaba o'rtasidagi o'zaro aloqa jarayonini optimallashtirish imkonini beradi. Multimedia taqdimotini yaratish uchun eng mos vosita Microsoft Office paketining bir qismi bo'lgan Microsoft Power Point dasturidir. Uning afzalliklari - alohida tanlashni, to'plangan materialni taqdimotni tez tayyorlash, qulay saralash, shuningdek, ba'zi slaydlarni vaqtincha o'chirish, o'rnatilgan effektlarning mavjudligi, audio dizayndan foydalanish qobiliyati (ovoz foni, nutqni dublyaj qilish) va boshqalar.

Multimedia taqdimoti juda foydali ta'lim effektini beradi: talabalar o'z g'oyalarini ifodalash uchun kerakli materialni mustaqil ravishda tanlashni, to'plangan materialni tuzishni, nutq rejasini tuzishni, tegishli izohlar va rasmlarni tanlashni o'rganadilar.

E.V.Ospennikovning fikricha, multimedia taqdimotlari asosida - o'quv-uslubiy to'plam (UUT) - raqamli shaklda dars mavzusi bo'yicha didaktik, metodik va tashkiliy materiallar to'plamini yaratishdir. Raqamli taqdimot (yoki veb-sayt) ko'rinishida, ma'ruzani vizual tarzda o'tkazish yoki talabalarning mustaqil ishlashi uchun foydalaniladigan asosiy o'quv materialini o'z ichiga oladi.

Repetitor-simulyator. A.A.Andreev raqamli texnologiyalardan foydalangan holda yangi materialni o'rganish jarayonida talabalarning faoliyatini ikki jihatdan ko'rib chiqishni taklif qiladi:

1. Muayyan fanni o'rganishda tayyor raqamli texnologiyalardan foydalanish.

2. Raqamli texnologiyalar talabalarining o'z-o'zini rivojlantirish, o'quv kurslari va fanlar maqsadlari maqsadlariga yo'naltirilgan.

I.G.Zaxarova OTMning o'quv jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etishni quyidagi bosqichlarga bo'lish maqsadga muvofiq, deb hisoblaydi: "innovatsiya" bosqichi va "pedagogik modernizatsiya" bosqichi.

"Pedagogik modernizatsiya" bosqichi o'quv kursi profilini o'zgartirishni nazarda tutadi. Bu kengroq, sifat va miqdoriy jihatdan; ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalaniladi. Modernizatsiya darajasi talabaning ko'proq mustaqilligini va kompyuter muhitida bajariladigan reproduktiv turdagi mashqlardan o'quv motivatsiyasining yuqori darajasi bilan tavsiflangan individuallashtirilgan o'quv jarayoniga o'tishni nazarda tutadi [89].

Pedagogika OTM talabalarini yuqoridagi modellar doirasida o'qitish ma'lum darajada nafaqat turli o'quv fanlari bo'yicha bilimlarni egallash, balki ularning kelajakdagi faoliyatini modellashtirish hamdir.

Namoyish modeli. OTMda o'qitishning an'anaviy tashkil etilgan tizimida o'quv materialini taqdim etishning ma'ruza shakli katta o'rin tutadi. Ma'ruza - bu muayyan o'quv, ilmiy, o'quv yoki boshqa muammoning mohiyatini batafsil, uzoq va tizimli ravishda bayon qilishdir [156]. Ma'ruzaning afzalliklari shundaki, u aniq tarkibga ega, ixcham va ko'rgazmali taqdimotni talab qiladi. Ma'ruza o'qitishning kamchiliklari - boshqa odamlarning fikrini passiv idrok etish, mustaqil fikrlashning etishmasligi. Zamonaviy ta'lim tizimining takomillashtirilishi muammoli ma'ruza, binar ma'ruza, ma'ruza-matbuot anjumani, vizual ma'ruza kabi o'quv materialini ma'ruza taqdim etishning yangi shakllarini ishlab chiqishga olib keldi.

Raqamli texnologiyalarni joriy qilish bilan ma'ruza siklining vizual ta'minlanishi tufayli talabalarda mantiqiy fikrlashini shakllantirishga yordam beradi, shuningdek talabalarning ishini faollashtiradi.

Elektron interaktiv doskalar ta'limning namoyishli modelida raqamli texnologiyalarni targ'ib qilishning samarali vositasidir. Interfaol doskalar turli xil ish tamoyillari asosida

turli xil aksessuarlar, masalan, interaktiv ko'rsatkichlar, grafikalar, simsiz planshetlar, ovoz berish konsollari, hujjat kameralari; akustik tizimlar. Interfaol doskalarni rivojlantirishning muhim tendentsiyasi ko'p foydalanuvchi interfeysini yaratish, animasiya qilish imkoniyati: yaratilgan chizmalarni ko'rish, real vaqt rejimida ma'ruzalarni yozib olishdir. [1.2.4]

Dasturlashtirilgan ta'lim. Dasturlashtirilgan ta'lim professor B.F.Skinner tomonidan ilgari surilgan va ko'plab mamlakatlar mutaxassislari, jumladan, mahalliy olimlarning ishlarida ishlab chiqilgan o'qitish metodidir. Asosiysi, dasturlashtirilgan ta'lim talabani ishini o'z ichiga oladi - ma'lum bir dasturga muvofiq, u bilimlarni o'zlashtiradi. O'qituvchining roli talabani psixologik holatini va o'quv materialini bosqichma-bosqich o'zlashtirish samaradorligini kuzatish va kerak bo'lganda dastur harakatlarini tartibga solishga kamayadi. Ushbu modelning asosiy afzalliklariga, talabalarning faol mustaqil ishlashi, o'zlashtirilishini doimiy nazorat qilish, o'rganish tezligi va o'quv materialini hajmini individuallashtirish, an'anaviy o'qitish bilan solishtirganda vaqtni sezilarli darajada tejash bilan bog'laydi [1].

Bilimni qurish modeli. Raqamli texnologiyalardan bilimlarni qurish vositasi sifatida foydalanilganda, o'quv jarayoni talabalarning o'quv tizimini ishlab chiquvchisi yoki o'qituvchi tomonidan dasturlashtirilgan kompyuter bilan o'zaro ta'siriga tushmaydi, balki talabalarning o'zlari javobgarligiga o'tkaziladi, bu ularga o'z bilimlarini mustaqil ravishda ifodalash, o'rganilayotgan mavzu bo'yicha g'oyalarni qurish imkonini beradi. Talabalar kompyuterdan dunyoni tushunish, ma'lumotlarga kirish, o'z bilimlarini sharhlash va tartibga solish va boshqalarga taqdim etish vositasi sifatida foydalanganda ishlab chiquvchi sifatida ishlaydi. Raqamli texnologiyalardan foydalangan holda o'quv jarayonini tashkil etish modellarini hisobga olgan holda shuni hisobga olish kerakki, ularning har birini amalga oshirishda o'qituvchining asosiy vazifasi yangi materialni tushuntirishni talabalar uchun faol jarayonga aylantirishdir. Ta'lim jarayonini tashkil etish talabalarning kognitiv mustaqilligini rag'batlantirishga yordam berishi kerak, ya'ni "... odamning turli manbalardan tashqi yordamisiz ma'lumot olish qobiliyati".

O'quv jarayoniga modulli yondashuvni amalga oshirishning asosiy o'quv elementi - ma'lum bir boshlang'ich bilim birligini o'zlashtirish uchun mo'ljallangan va o'qituvchi rahbarligida o'z-o'zini o'qitish yoki o'qitish uchun ishlatiladigan avtonom o'quv materialidir. O'quv modulining tuzilishini quyidagicha ifodalash mumkin: [1.2.4]

1. Tadqiqotning maqsadlari;
2. Uskunalar, materiallar va yordamchi vositalar;
3. Tegishli o'quv elementlari va materiallari;
4. O'quv elementining mazmuni.

O'quv jarayonining muhim komponentlari talabalarning raqamli texnologiyalar bilan o'zaro ta'sirining tashkiliy modellari hisoblanadi. Pedagogika OTM sharoitida turli tashkiliy shakllardan foydalanish imkoniyatini ko'rib chiqamiz:

Frontal shakl talabalarning barcha ish joylari, shuningdek, o'qituvchining ish joyi kompyuterlar bilan jihozlanganligi bilan tavsiflanadi.

Loyihaviy-guruhli: talabalar guruhi ma'lum bilimlarni o'zlashtirib, umumiy ta'lim muammosini hal qilishi (raqamli texnologiyalarni ishlab chiqishi) bilan farq qiladi [1].

Individual shakl kompyuterdan bilish, haqiqiy kasbiy faoliyatni modelashtirish va o'z ma'lumotlarini boshqarish vositasi sifatida foydalanish imkonini beradi.

E'tibor qaratadigan bo'lsak, umumiy ilmiy asoslar muammoni shakllantirishni, umumiy maqsadlarni, qarama-qarshiliklarni va ilmiy tadqiqot mantig'ini o'zida aks ettiruvchi yondashuvlarni aniqlashni belgilaydigan qoidalar orqali tavsiflanadi. Nazariy-metodologik strategiya esa, nazariy tadqiqot yo'nalishini tavsiflaydi va amaliyotga yo'naltirilgan taktika sifatida ko'pinsha aniq ilmiy metodologiyani tashkil yotuvchi yondashuvlar tanlanadi [1].

Talabalarni kasbiy-pedagogik tayyorgarlikni mazmunli to'ldirish faoliyatli yondashuvdan foydalanishni ta'minlaydi. Faoliyatli yondashuvga uslubchi olimlar M.V.Demin, E.G.Yudin va boshqalar, psixologlar A.N.Leontiev, S.L.Rubinshteyn, L.S.Vigotskiy va boshqalar va T.S.Polyakova, N.V.Kuzmina, Y.K.Babanskiy, V.A.Slastenin va boshqalar o'qituvchining faoliyatiga bag'ishlangan pedagogik tadqiqotlarni amalga oshirgan.

Biz pedagogik faoliyatni, E.V.Yakovlev va N.O.Yakovlevaning yondashuvidan kelib chiqqan holda pedagogik jarayon sharoitida amalga oshiriladigan hamda uning samarali faoliyat yuritishi va rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan kasbiy faoliyat deb tushunamiz. Yuqoridagi keltirilgan pedagog olimlarning tadqiqotlarida pedagogik faoliyatning komponenti tavsiflangan bo'lib: 1) maqsadlarni belgilash (strategik, taktik, operativ); 2) vositalarni tanlash; 3) ob'ektni o'zgartirish; 4) natijalarni baholash, to'g'rilash va tahlil qilish [106, 76-b]. Pedagogik faoliyatning xususiyatlari ochiqlik, izchillik, darajalar, moslashuvchanlik, universallik, dinamiklik kabilardan tashkil topgan.

Shunday qilib, biz ko'rib chiqqan texnologik model (2.2.1-rasm) OTMning o'quv jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanib o'qitish orqali talabalarning kasbiy-pedagogik tayyorgarligini rivojlantirishning maqsadlari, mazmuni va texnologiyalarining birligi va yaxlitligini ta'minlaydi; egallangan bilimlarning yuqori sifati; axborotni qidirish, qayta ishlash va undan foydalanishning zamonaviy usullariga ega bo'lish, talabani shaxsiy rivojlanishi, ta'limni yuqori darajada davom ettirish qobiliyati.

ADABIYOTLAR

1. Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Н., Сайфуров Д.М., То'раев А.Б. Инновацион таълим технологиялари /– Т.: “Сано стандарт” нашриёти, 2015. – 81-б
2. Rajabova D.A., M.T.Mirzamaxmudova Ta'limni raqamlashtirish jarayonida bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarining kreativligini rivojlantirish omillari . “Zamonaviy uzluksiz ta'lim sifatini oshirish:innovatsiya va istiqbollari” xalqaro konferensiya.T.:2023 yil.
3. Махмудов А. Х., Анарбаева Ф. У. Рақамли таълимда педагогик технологияларни қўллаш имкониятлари //Development issues of innovative economy in the agricultural sector. – 2021. – С. 476.
4. Белоусова Л. И., Олефиренко Н. В. Дидактический потенциал цифровых образовательных ресурсов для младших школьников //Образовательные технологии и общество. – 2013. – Т. 16. – №. 1. – С. 586-598.
5. Цой М.Н. Математика та'limida elektron darsliklardan foydalanish // Fizika, matematika va informatika. –Toshkent, 2005. – № 5. – B. 28-31.